

DOĞA, YASALARI ÇIĐNEDIĐİNDE

TÜYLÜ ZANLILAR

MARY ROACH

ÇEVİREN
NİLBERT YILMAZ

FOL

MARY ROACH

New Hampshire'ın Hanover kasabasında doğdu (1959). Wesleyan Üniversitesi'nde psikoloji alanında lisans derecesi aldı (1981). *Discovery Magazine*, *Vogue*, *National Geographic*, *Wired*, *The New York Times Magazine* ve *Journal of Clinical Anatomy* başta olma üzere sayısız dergi ve mecrada yazılar ve yorumlar kaleme almış, *Orion* ve *Undark* dergilerinin danışmanlığını da yapmıştır. Popüler bilimle mizahı kendine has üslubuyla bir araya getiren, sıradışı konuları ele almasıyla tanınan ve kitapları 21 dilde yayımlanmış Roach, *New York Times*'in en çok satılan kitaplar listesine giren *Stiff: The Curious Lives of Human Cadavers* (2003), *Spook: Science Tackles the Afterlife* (2005), *Bonk: The Curious Coupling of Science and Sex* (2008), *Packing for Mars: The Curious Science of Life in the Void* (2010), *Gulp: Adventures on the Alimentary Canal* (2013) ve *Grunt: The Curious Science of Humans at War* (2016) kitaplarının yazarıdır.

NİLBERT YILMAZ

İzmir'de doğdu (1975). Dokuz Eylül Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu (1997). Beymen, Vestel, Profilo gibi şirketlerde üst düzey yöneticilik yaptı. Beyaz yakalı hayattan ayrılmaya karar verdikten sonra eğitimini aldığı edebiyata kitap çevirmeni olarak geri döndü.

Başlıca eserleri: *Profesyonel Hırsız* (2022), *Don Kişot* (2018), *Pinokyo Kendisini Anlatıyor* (2018), *Küçük Kaçak Yolcu* (2019), *Eşyalarımı Kaybeden Tavşan* (2019), *Bir Filim Olsaydı* (2019).

İÇİNDEKİLER

KISA BİR GİRİŞ | 11

1

PENÇE POLİSLERİ | 15

Katil "İnsan" Olmadığında Olay Yeri Adli Tıbbı

2

HANEYE TECAVÜZ VE YEMEK | 35

Aç Bir Ayıyla Nasıl Başa Çıkılır?

3

ODADAKİ FİL | 61

Darbeyle Adam Öldürme

4

KUÇÜK BİR SORUN | 81

Bir Leoparı İnsan Yiyen Yapan Nedir?

5

MAYMUN DÜZENLEMESİ | 99

Yağmacı Makaklar İçin Doğum Kontrolü

6

FEVRİ PUMALAR | 121

Göremediğiniz Şeyi Nasıl Sayarsınız?

7

AĞAÇLAR DEVRİLDİĞİNDE | 141

“Tehlikeli Ağaca” Dikkat Edin

8

TERÖRİST FASULYELER | 153

Cinayetin Suç Ortağı Olarak Baklagiller

9

TAMAM BABALIK | 171

Kuşlara Karşı Beyhude Askerî Eylemler

10

YİNE YOLDA | 187

Kırmızıda Karşıya Geçen Hayvanlar

11

HIRSIZI KORKUTMANIN YOLLARI | 207

Korkutma Aygıtının Ezoterik Sanatı

12

AZİZ PETRUS’UN MARTILARI | 219

Vatikan Lazer Deniyor

13

CİZVİT VE SIÇAN | 235

Papalık Yaşam Akademisi’nden Yaban Hayatı İdaresi İpuçları

14

ZARAFETLE ÖLDÜRMEK | 245

Bir Zararlı Kimin Umrunda?

15

YOK OLAN FARE | 267

Gen Dürtülerinin Korkunç Büyüsü

TEŞEKKÜR | 284

TÜYLÜ MÜTECAVİZ | 287

Ev Sahipleri İçin Kaynaklar

KAYNAKÇA | 289

KISA BİR GİRİŞ

26 Haziran 1659’da, Kuzey İtalya’nın bir eyaletindeki beş kasabadan birer temsilci, tırtıllara karşı yasal işlem başlattı. Şikâyete konu bu yerel canlılar, insanların bahçelerine ve meyveliklerine izinsiz giriyor ve hırsızlık yapıyorlardı. Hemen bir mahkeme celbi çıkarılıp beş kopyası her bir kasabanın bitişiğindeki ormanlarda bulunan bir ağaca çivilendi. Tırtılların 28 Haziran’da ve belirlenen saatte, kendilerine yasal bir temsilcinin atanacağı mahkemeye gelmeleri emrediliyordu.

Elbette belirlenen tarihte hiçbir tırtıl mahkemeye gelmedi. Yine de dava onların gıyabında görülmeye devam etti. Bugün elimizde bulunan belgelerden birine bakılırsa mahkeme, tırtılların özgür ve mutlu yaşama hakkını resmen tanımakla beraber buna “insanların huzurunu kaçırmama” şartını getiriyordu. Davanın hâkimi, tırtıllara beslenmeleri ve geçinip gitmeleri için alternatif bir arazi parçasının tahsis edilmesine hükmetmişti. Ayrıntılar üzerinde çalışılana kadar, sanıklar çoktan pupa evresine geçtiklerinden telef edilmekten kurtulmuşlar ve davanın tarafları böylece yargılamadan memnun ayrılmışlardı.

Bu dava, 1906 yılında yayımlanmış *Hayvanların Cezai Kovuşturması ve İdam Cezası* başlıklı sıradışı bir kitapta ayrıntılı olarak anlatılıyor. Ne yalan söyleyeyim, kitabın sayfalarını ilk defa çevirdiğimde bunun bir şaka veya cüretkâr bir sahtekârlık girişimi olabileceğinden kuşkulandım. Ne de olsa kitapta kiliseden resmen aforoz edilmiş aylardan, “kovulma” cezası almadan önce çiftçileri kızdırmayı bırakmaları için üç uyarıda bulunulan sümüklüböceklerden söz ediliyordu. Fakat kitabın yazarı saygın bir tarihçi ve dilbilimciydi, kitaba 19’u özgün dilinde olmak üzere bir dizi yeniden üretilmiş özgün belgeyi eklemişti ve içinde

kaybolduğum bu ayrıntılar girdabı kuşkumu gidermeye yetmişti de artmıştı bile. Aralarında neler yok ki. Mesela elimizde bir domuzun zanlı olduğu cinayet davasını takiben 1403 yılında bir Fransız kâhya tarafından mahkemeye sunulmuş ayrıntılı bir maliyet raporu var (“onu hapiste tutmanın günlük maliyeti altı madeni para”). Elimizde sıçanlar için mahkeme tarafından düzenlenip dürülerek yuvalarına sokuşturulmuş tahliye emirleri var. 1545 yılında şarap üreticilerinin yeşilimsi bir ekin kurdu türüne karşı yaptıkları şikâyette, sadece avukatların isimlerini değil, aynı zamanda oyalama denen şu eski yasal taktiğin ilk örneklerini bile görüyoruz. Anladığım kadarıyla bu davada yargılamalar sekiz ya da dokuz ay sürmüş ki her hâlükârda bu süre bir ekin kurdunun ömründen daha uzun.

Bütün bunları, eski hukuk sistemlerinin saçmalığının bir kanıtı olarak sunmuyorum, insan ile vahşi hayat arasındaki çatışmanın –onunla boğuşmayı meslek edinmiş olanların gayet iyi bildiği– inatçı doğasının bir kanıtı olarak sunuyorum. Doğa, insanın koyduğu yasaları çiğnediğinde izlenecek doğru yol nedir? İşte bu soruya yüzyıllardır doyurucu bir yanıt verilemedi.

Sulh hâkimlerinin ve piskoposların bu anlatılan eylemleri, elbette makul görünmüyordu çünkü sıçanlardan ve ekin kurtlarından, mülkiyet yasasını anlamaları veya insan uygarlıklarının ahlaki ilkelerine uymaları beklenemez. Burada amaç belli ki halkı korkutmak ve etkilemekti, “Bakın, doğa bile bizim egemenliğimize boyun eğmek zorunda!” diyorlardı. Bunun kendi meşrebince etkileyici olduğunu da itiraf etmem gerekir. Sonuçta minik yavruları olan köstebeklere hoşgörü gösteren bir 16. yüzyıl yargıcı, yalnızca otoritesini değil, ayrıca itidalini ve merhametini de cümle âleme göstermiş oluyordu.

Ortaçağda ve onu izleyen yüzyıllarda şöyle bir gezinirken, modern zamanın bu meselelerle nasıl başa çıktığını merak etmeye başladım. Daha doğrusu, hukuk ve dinin sunduğu acayip çözümleri gördükten sonra bu konuda özellikle bilimin heybesinde nelerin bulunduğunu, gelecek için bize ne gibi yanıtlar sunabileceğini görmek üzere yola koyuldum. Bu kez rehberlerim, daha önce hiç duymadığım unvanlara sahiplerdi:

İnsan-Fil Çatışması Uzmanı, Ayı Yöneticisi, Tehlikeli Ağaç Kesici. Yırtıcı saldırısı uzmanlarıyla, adli tıp dedektifleriyle, lazer korkuluk üreticileriyle ve hafif zehirleri test eden kişilerle zaman geçirdim. Colorado’daki Aspen’in arka sokakları, Hindistan’ın Himalaya Dağları bölgesinde leopar terörüne maruz kalmış mezralar, Papa’nın Paskalya Ayini’nden bir gece önceki Aziz Petrus Meydanı gibi “sorunlu bölgelere” seyahat ettim. Tarihe karışmış profesyonellerin –ekonomik ornitologlar ve sıçan arayıcılar gibi– yanı sıra geleceğin bekçileri olan koruma genetiği uzmanlarının katkılarını düşündüm. Sıçan yeminin tadına baktım, hatta bir makağın saldırısına bile uğradım.

Bu kitap kapsamlı olmaktan çok uzak. İki yüz ülkede iki bin canlı türü düzenli aralıklarla insanlarla karşı karşıya gelmelerine neden olan eylemlerde bulunuyor. Her çatışmanın ortama, türe, çıkarlara ve paydaşlara özgü bir çözüme ihtiyacı var. Bu kitapta, iki yıllık bir keşfin önemli noktalarını ve daha önce varlığından bile haberdar olmadığım bir dünyaya yaptığım bir yolculuğu bulacaksınız.

Kitabın ilk yarısı ağır suçları ele alıyor: cinayet, adam öldürme, seri cinayet, ağır saldırı, hırsızlık, haneye tecavüz, ceset hırsızlığı, ayçiçeği çekirdeklerini çalmak gibi büyük ölçekli mülk hırsızlıklar falan filan. Failer arasında ayılar ve büyük kedigiller gibi olağan şüphelilerin yanı sıra daha az olağan sayılan maymunlar, karatavuklar, hatta Douglas kökнарları da yer alıyor. Sonraki sayfalarsa daha hafif ancak daha geniş çaplı eylemleri ele alıyor. Mesela kırmızı ışıktan geçen toynaklılara, belirgin bir sebep olmaksızın mülkü tahrip eden akbabalara ve martılara, yere çöp atan kazlara ve mülke izinsiz giren kemirgenlere bakacağız.

Elbette bunların hiçbiri gerçek suç eylemleri değil. Hayvanlar yasalara uymazlar, içgüdülerine uyarlar. Bu sayfalarda karşınıza çıkacak yaban hayatı, neredeyse istisnasız olarak hayvanların yaptıklarını yapan hayvanlar olacak: beslenmek, dışkılamak, yuva kurmak, kendilerini veya yavrularını savunmak. Sadece bu şeyleri bir insana veya o insanın evine ya da ekinlerine yapıyorlar. Bununla beraber, insanlar ve belediyelerin içine düştüğü ikilemler, vahşi yaşamın zorlukları ve birinin sıra dışı kitabı için malzeme olmak gibi çatışmalar söz konusu.

1

PENÇE POLİSLERİ

Katil “İnsan” Olmadığında Olay Yeri Adli Tıbbı

Geçen yüzyılın büyük bir kısmında, bir puma tarafından öldürülme ihtimaliniz, bir dosya dolabı tarafından öldürülme ihtimalinizle aşağı yukarı aynıydı. Kar küreme makineleri, boz ayıların öldürdüğünden iki kat daha fazla Kanadalıyı öldürmektedir. Son derece nadir görülse de, bir Kuzey Amerikalının vahşi bir Kuzey Amerika memelisi tarafından öldürülmesi durumunda, soruşturma, eyalet veya il balık ve av departmanındaki (veya av meraklılarının daha az bulunduğu benimki gibi eyaletlerin kendilerini markalaştırmak için kullandığı deyimle “balık ve vahşi yaşam“ departmanındaki) memurlara ve koruculara düşüyor. Böyle olaylar çok nadir yaşandığı için çok azı bu olaylarla ilgili deneyime sahiptir. Onlar kaçak avlanma vakalarına daha alışkınlardır. İşler tersine dönüp hayvan şüpheli konumda olduğunda farklı bir adli tıp ve olay yeri bilgisine sahip olmak gerekiyor.

Bu bilgi ve deneyim olmadığında, hatalar meydana gelir. 1995 yılında, boynunda yabancı cisim yaraları ile bir patikada ölü bulunan genç bir adamın, bir dağ aslanı tarafından öldürdüğü varsayılırken, bir süre sonra gerçek katilin insan olduğu ve ceza almadan serbestçe dolaştığı anlaşılmıştı. 2015 yılında

bir kurt, bir adamı uyku tulumundan çekip öldürmekle haksız yere suçlandı. Bunun gibi vakalar, WHART, yani Yaban Hayatı-İnsan Saldırılarına Müdahale Eğitimi'nin (ve kurucularının kabul ettiği gibi bu "korkunç bir kısaltmadır") var olmasının bir nedenidir. WHART, Britanya Kolumbiyası Koruma Görevlisi Hizmeti üyeleri tarafından verilen beş günlük bir kursur (kısmen ders ve kısmen saha eğitimi).¹

Çünkü onlar bu konuda deneyimliler. Britanya Kolumbiyası'nda yaşanan dağ aslanı saldırıları, Kuzey Amerika'nın diğer tüm eyaletlerinde veya illerinde yaşananlardan daha fazladır. Ayrıca Alaska'da yaşayan 100.000 kara ayağı karşılık burada 150.000 kara ayı ve 17.000 boz ayı ve 60 yırtıcı saldırısı uzmanı yaşamaktadır ve 14'ü WHART eğitmeni olarak hizmet vermek için bu hafta Kanada'dan buraya geldiler (ayılar değil, uzmanlar). Buraya derken, Nevada Yaban Hayatı Müdürlüğü'nün ev sahipliği yaptığı WHART 2018 için, müdürlüğün ofislerinin bulunduğu Reno şehrine geldiler. Yerleşik tek yaban hayatının kumar makinesi Yeti Betti ve yüzme havuzunun bir günlüğüne kapatılmasının nedeninin ne idüğü belirsiz "biyolojik madde" olduğu bir kumarhane yerleşkesinde vahşi yaşam uzmanları için eğitim kursu düzenlenmesinin tek makul açıklaması da bu zaten. Bu hafta Boomtown Casino etkinlik ve konferans merkezindeki tek etkinlik WHART gibi görünüyor, otel yönetimiye yan salonda bingo oyunu oynatıyor.

Toplam 80 kişiden oluşan WHART kursiyerleri olarak, her birinin başında bir yırtıcı saldırı uzmanının bulunduğu küçük gruplara ayrıldık. Birçok Kanadalı gibi bu uzmanları da beyaz Amerikalılardan aksanları ve kuzeylilere özgü konuşma alışkanlıkları ayırıyor, hani insanlara sevimli görünen şu teklifsiz konuşmalarından ve cümleleri soruyla bitirme âdetlerinden bahsediyorum: "Kıtlıktan çıkmış gibi yemiş, değil mi?" "İki, üç tendonla bağlı duruyor, değil mi?"

Konferans salonumuz Ponderosa, slaytlar ve videolar için bir podiyum ve bir ekran donanımıyla sıradan bir yer.

¹ Kanadalılar için "Balık ve Av Departmanı".

15

YOK OLAN FARE

Gen Dürtülerinin Korkunç Büyüsü

Herkes fare yemek ister. Şahinler ister, çakallar ister, karkarcalar, tilkiler, sıçanlar. Fare, anatomik savunması olmayan besleyici bir lokmadır: zehir veya zararlı akıntı yok, diken yok, kabuk yok. Bir farenin en büyük umudu, kendisini güvenli bir yere götürmek ve bunu hızlı yapmaktır. Bu durumda, fare üstündür. Başından daha büyük olmayan bir delikten geçebilir. Motive olmuş bir fare, vücut uzunluğunun dört katı yüksekliğe kadar zıplayabilir. Bir fare olsaydım, koşmaya başlamadan 6 metre yüksekliğindeki bir duvarı aşabilirdim. Kendi posta kutumun kapağında geçebilirdim.

Bazı çalışmalar¹ ve video görüntülerin izledim. Bu gö-

¹ Smithsonian Koruma Biyolojisi Enstitüsü'nden Will Pitt, NWRC'deyken bunu belgeledi. Test edilen ev farelerinin tümü, yerel ev faresi kafasının ortalama genişliği olan 13 milimetrelük deliklerden geçerek yiyeceğe erişebildi. Daha az resmi olan bir kanıt ise, sıcak bir günde köpeğiyle yürüyüşten döndükten sonra, kamyonunun zemininden bir su şişesi kapan arkadaşım Steph'in olayında görülür. Bir yudum aldı ve sırasıyla şişenin içinde kokuşmuş bir tat ve ölü bir fare keşfetti. Suyu tükürdüğünü duyan danışman hemşire, "Doktora ihtiyacın olacağını sanmıyorum" dedi. "Ama bir psikiyatriste ihtiyacın olabilir." Steph görev bilinciyle benim için geri döndü ve kafayı ölçtü. Tam olarak su şişesinin ağız büyüklüğündeydi.

rüntüler, Colorado, Fort Collins'deki Ulusal Yaban Hayatı Araştırma Merkezi'nde fareler için kaçışa dayanıklı bir yaşam alanı yaratmak için çalışan vahşi yaşam biyoloğu olan Aaron Shiels'in bilgisayarındaydı. Ana özellik, Aaron'un bu sabah bana gösterdiği oda boyutunda simüle edilmiş bir doğal ortam veya SNE ("siniiii" deniyordu) diye adlandırılıyordu. Her fareye bir kimlik çipi yerleştiriliyor ve SNE'nin yükseltilmiş tabanının altında her kemirgenin görülebilmesini sağlayan bir çip okuyucu bulunuyordu. Duvarlar düz (tırmanılmaz) plastik plakalardandı, farelerin sıçramasını önlemek ve kayadaki zar zor fark edilebilen çıkıntılara parmak uçlarıyla tutunan kaya tırmanışçıları gibi, vida başlarına pençe atmalarını önlemek için dışarıdan vidalanmıştı. Metal kaplama, SNE'nin ek yerlerini ve onu içeren dış odanın köşelerindeki dolguları kaplıyordu. Çünkü bir fare dişlerini takabildiği her yerde bir delik açabilir: ahşap, plastik, cüruf briketi, alüminyum. Bir farenin ön dişleri kendiliğinden bilenen keskilerdir. Arka taraflar ön taraflara göre daha yumuşaktır, bu nedenle bir fare dişlerini her bir araya getirdiğinde, alt kesici dişlerinin önündeki sert emaye, üst kısımların daha yumuşak olan arka taraflarını aşındırarak kenarları keskinleştirir. Kemirgen Latince'de "dişlemek" anlamına gelir. Bunu iyi ve hızlı, o kadar iyi ve o kadar hızlı yaparlar ki rüzgâr borularını kapatmak ve talaşı dışarıda tutmak için dişlerindeki bir boşluktan yanaklarının içini emmeleri gerekir.

SNE'nin mevcut sakinleri, büyük bir değeri veya endişesi olmayan farelerdir. Güvenlik özellikleri, gelecekteki bir grup yerleşimci için tasarlanmıştı: sadece erkek yavrular üretecek şekilde genetiği değiştirilmiş fareler. Ve bu özelliği, doğal olarak yayılacağından çok daha hızlı yaymak için, gen dürtüsü adı verilen bir süreçle daha da geliştirdiler. Gen dürtüsü, istilacı türlerin kontrolünün olası geleceği, bir adanın her yerine zehir serpmenin potansiyel bir alternatifidir.

Herhangi bir genetik modifikasyon gibi, gen dürtüsü sadece halk arasında değil, bilim camiasında da bazı insanları